ATESTĂRI DOCUMENTARE ALE MANIFESTĂRII CONŞTIINŢEI NAŢIONALE ROMÂNEŞTI ÎN SĂLAJ DIN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA

Născut şi format în spaţiul carpato-danubiano-pontic poporul român, după cum se ştie, n-a încetat nici o clipă să-şi ducă rosturile vieţii pe aceste meleaguri ale sud-estului european. Înfruntînd vicisitudinile timpurilor, conştiinţa sa ca popor plămădit din daco-geţi „cei mai viteji şi mai drepţi dintre traci" după cum îi defineşte părintele istoriei antice Herodot, încă în secolul al V-lea î.e.n. şi din romanii care şi-au impus stăpînirea asupra Daciei în secolul al II-lea e.n., a fost tot timpul un stindard al vieţii românilor din toate provinciile locuite de ei. Dacă în Transilvania primelor veacuri ale feudalismului mărturiile consemnate de documentele vremii sînt mai reduse cantitativ, însă nu şi calitativ, ultimele secole ale aceleiaşi epoci istorice abundă în informaţii care ne arată, că românii nu şi-au uitat niciodată originea lor de neam şi a locului existenţei lor.

Ocupaţia austriacă asupra Transilvaniei impusă la sfîrşitul secolului al XVII-lea şi consolidată în cel următor, prin imensul aparat administrativ-militar birocratic, deşi a însemnat o înăsprire a vieţii locuitorilor, îndeosebi a celor din straturile de jos, a creat totuşi cadrul propice consemnării, ca mărturie pentru veşnicie, a multora dintre cele mai gingaşe trăiri interioare ale poporului român. Pentru susţinerea amintitului aparat, care le asigura stăpînirea, austriecii trec la recenzarea şi a celor mai neînsemnate bunuri materiale, ca prin impozite şi alte dări percepute în urma deţinerii acestora, să poată, să-şi menţină şi chiar să-şi extindă stăpînirea. Se întocmesc din ce în ce mai des recensăminte, situaţii, cunoscute îndeosebi sub denumirea de conscripţii urbariale de o meticulozitate nemaiîntîlnită pînă atunci. Prin acest fapt ele rămîn de o deosebită valoare documentară deoarece ne oferă un tablou amplu şi profund a stărilor de lucruri de aici din Transilvania. Una dintre cele mai importante lucrări de acest gen o intreprind austriecii în anul 1785.

Potrivit obiceiului statornicit de altfel prin legislaţia medievală, românii sînt impuşi mai mult la dări din animale. Cu timpul această practică este din ce în ce mai mult abandonată şi stăpînirea locală şi cea centrală trece la impunerea de dări şi din produsele cerealiere. Totuşi, încă şi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea mai sînt localităţi şi în Sălaj unde se menţin vechile practici. Din discuţiile pe această temă dintre locuitori şi conscriptori ne parvin nouă azi informaţiile referitoare la problematica amintită în titlul prezentului studiu. Iată, de exemplu, la întrebarea a VII-a din şirul de întrebări

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

ale conscritorilor de la 1785 locuitorii unor sate din comitatele Crasna și Solnocul de Mijloc răspund, că ei din cereale n-au dat dare, respectiv n o n a, pînă în acel moment. Întrebarea, respectînd ortografia scribului care a consemnat-o, fără să putem ști exact pronunția celor în cauză, fie anchetatori fie declaranți, deoarece, chiar banal fiind, totuși o spunem, în condițiile tehnice de atunci n-avea cum să fie și o înregistrare fonetică și care azi să ne permită stabilizarea celui mai pur adevăr în acest sens, este formulată și redată și în limba română unde era cazul, în felul următor: *Dau Lekuitori dye aitsa Domnilor loculuj a Nooa, dake dau din tse Felyűri de Venituri Kreßkutje din pemint Si averi O dau atseja? Si de Kite Vrieme? Schi jeßte in Obitsaj atsaßte a Noa, Schi pe la alte Domny in atsaßte Tsinßtite Vármegye, Afare de atsaßta, tsau Obitsnuit pene in Ziva de asztez, ße maj deje pe Un an Iobadjul Domnußó in rindul altora Felyűri dye daruri? Schi maj aleß darurile a tselje akár in bany, akár in alt cseva, din tse au ßtat?*" La această întrebare locuitorii satului Cosniciul de Sus răspund în felul următor: „*Din Bukatyele noßtye la Domny a Nooa punamu nam dat, inta tseßta Csinßtite Vármegyie, nitse in alt ßat Rumunyesk dau.*" Alăturat este redată și traducerea în limba latină a răspunsului, în felul următor: „*Ex Terrae Nascentiis Nonam Domino Terrestrali hactenus non praestavimus, in hoc Inclyto Comitatul nec in alijs Possessionibus Valachicis est in usu Nonae Praestatio.*" Este evident, fără explicații, că locuitorii acestui sat se numeau pe sine și o declarau și altora, că sînt români și numai oficialitățile și alți stăpîni nu încetinesc în a-i numi valahi[1]. La fel răspund și cei din Marca[2]. Răspunzînd la aceeași întrebare locuitorii satului Chilioara din comitatul Solnocul de Mijloc declară: „*Noj la Domnyi a Noa nu dem gyun alte tsele, fere gyin Vin, intraßta Vármegye, dao si la altz Domnyi a Noa Auba nustyim. Dsesma gyin gra, gyin ovez si gyin vin máj naintye ku opt áj am dat pa ßámá Popi tsel Ungureßk la Kusaj, de atunts dem pe ßámá Popi Rumunyesk Lokuluj atseßtuje. Bány gata si altye tsele darur nam dat nyimika.*" În traducerea latină a acestui răspuns autorii conscripției pentru preoții de cele două naționalități, probabil sub imperiul concepției filozofice a timpului despre natura lucrurilor și fiind vorba tocmai despre persoane ce servesc acestuia îi prezintă pe confesiuni și nu pe criteriu național, respectiv „. . . Parochi Reformati Kusalyiensis Semper, abinde in rationem Parochi hujatis GraecoCatholici e tritico, avena et Vino administrare Solemus"[3]. Important este însă că, deși ne aflăm într-o altă parte a Silvaniei decît cea în care erau și sînt localitățile amintite, declaranții în numele comunității ce o reprezintă, se numesc pe sine români, din moment ce preotul lor este român, respectiv românesc conform textului original și nu valahi sau în alte forme de definire ca neam căruia îi aparțin.

Mai mult decît atît în unele localități sătenii la aceeași întrebare dau răspuns, că locul lor este vatră românească, ceea ce spune mult la o cîtuși de cît cercetare de ordin lingvistic a termenului folosit. Cuvîntul vatră are

---

[1] Arh. Stat. Sălaj, fond Ioan Ardeleanu-Senior, grupa a II-a, Coscripția urbarială de la 1785, dosar numărul 3

[2] *Idem*, dosar numărul 6

[3] *Idem*, dosar numărul 55

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

semnificația unui loc cu mult timp înainte stabilit. Data așezării acelor oameni pe acel loc, conform înțelesului expresiei uzitate, se pierde în negura veacurilor, aparținînd domeniului veșniciei sau cel puțin quasiveșniciei și nicidecum unui răstimp în care tradiția și memoria strămoșilor își are cuvîntul. Astfel răspund în fața conscriptorilor bătrînii și jurații satului Cig (azi în județul Satu-Mare) comitatul Solnocul de Mijloc. Iată textual declarația lor: „*Noa nu dem gyin nyimika, Ke Lokul ajeszta ej Vatra Rumunyaszke,...*"[4]. Cei din Crișteleс, comitatul Crasna declară: „*Nooa gyin bukatyele noßtye nu dem, nitse in alt szat ungye jeßte vatra Rumunyeßke nu dem.*"[5] În forma latină atît a răspunsului ciganilor cît și a crișteleсanilor cei care întocmesc și redactează conscripția pentru noțiunea de român, precum era și de așteptat, folosesc termenul de valah. Numai în răspunsul celor din Mălădia, comitatul Crasna, care este următorul: „*Pene akuma Nitse Desme Nitse Noa nam dat in Vármegye atseßta nuße de nitse un ßat Ungye Jeßte Vatre Rumunyaßke*" în varianta latină conscriptorul adaugă mențiunea: „popular spus (adică în limba poporului) Vatră Românească". Textul latinesc al acestui răspuns este acesta: „In Hoc Inclyto Comitatu nec in aliis Possessionibus Valahicis Vulgo Vatre Rumunyaßke dictis praestatur"[6]. Mențiunea întîmplătoare în cazul satului Mălădia (spun întîmplătoare deoarece putea fi și în consemnarea răspunsului altor săteni, din alte localități nu numai în cazul acestui sat n.n.), oferă un argument în plus a vechimii românilor pe aceste meleaguri. De la bun început este cum nu se poate mai limpede și mai bine cunoscut, chiar banal, faptul că un limbaj popular nu se crează în decursul a cîtorva ani, în timpul unei sau două generații, ci în decursul a mai multor secole, chiar milenii uneori. Dacă mobilitatea exprimării elementului cultivat, este evidentă la orice popor, nu același lucru este atunci cînd această problemă aaprține straturilor de jos ale poporului, categoriilor de oameni lipsiți de preocuparea cizelării modului de exprimare, îndeosebi în epocile în care se plasează evenimentul. Gîndirea vie, concretă și reală a țăranului român de atunci se concentra asupra grijii procurării celor strict necesare existenței lui și a familiei sale. Vorbirea lui era o problemă de moștenire și de obișnuință. El știa doar atît, în acest domeniu, că așa vorbeau și înaintașii lui. La rîndul ei aceasta era din cauză, că accesul la cultură era un privilegiu al unor cercuri restrînse. Avînd în vedere toate aceste realități de necontestat considerăm, că Școala Ardeleană care se înfiripa deja, nu putea să fi influențat încă conștiința națională a românilor din Țara Silvaniei, mai ales că ne aflăm în această extremitate a românismului din nord-vestul țării noastre și îndeosebi prin faptul că și aceasta era doar la începuturile ei. Și de fapt, în urma urmei, fără să ne propunem un studiu în acest sens, Școala Ardeleană chiar în faza ei de maximă dezvoltare, din cauza limitelor ei datorate fie stadiului evoluției științei istorice, fie determinată de anumite scopuri imediate ale intereselor politice de epocă, n-a făcut altceva decît să demonstreze unele adevăruri despre poporul român în fața potentaților vremii, care din răsputeri nu vroiau să recunoască trecutul și

[4] *Idem*, dosar numărul 49
[5] *Idem*, dosar numărul 4
[6] *Idem*, dosar numărul 7

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro

viaţa noastră aici pe pămîntul vechii Dacii. Poporul din toate straturile societăţii avea însă sădit în inimi adevărul istoric despre originea noastră şi faptul că sîntem cei mai vechi locuitori ai acestor plaiuri. Acest adevăr a însufleţit dintotdeauna poporul român, i-a întărit credinţa în viitorul său şi l-a făcut de neclintit de pe glia sa strămoşească, în pofida tuturor vicisitudinilor vremurilor, a tuturor stăpînirilor care s-au perindat şi a tuturor încercărilor acestora de a-l scoate din matca sa şi în final de a-l desfiinţa.

IOAN TOMOLE

PREUVES DOCUMENTAIRES DE LA DIX-HUITIÈME SIÈCLE AU SUJET DE LA CONTINUITÉ ET CONSCIENCE NATIONALE ROUMAINE SUR LE TERRITOIRE DE ŢARA SILVANIEI

(Résumé)

Cette études nous présente quelques preuves documentaires de la dixhuitième siècle au suget de la conscience nationale et continuité roumain sur le territoire de Ţara Silvaniei. Les habitants des villages Chilioara, Cig (aujourd' hui sur le territoire du département Satu-Mare), Cosniciul de Sus, Criştelec, Mălădia, Marca déclarent en présence des autorités d'état qu'ils sont Roumains, non Valaques et que leurs villages sont vieux âtres roumains.

www.muzeuzalau.ro / www.cimec.ro